

טובה נועם – מראיינת רחל מצר 1989 תמלול נירה פנסו מאי 2020

20.7.1989, אנחנו אצל טובה נועם

אני נולדתי בווינה באוסטריה, בסביבה היו מעט מאוד יהודים, הלכתי לבית ספר שהיו בו 40 ילד, מתוכם היינו 3 יהודיות. בבית אמי נפטרה די מוקדם, היינו די ילדים, ואני יכולה להגיד שבעצם חינכתי את עצמי לבד. בשנים ההם הסוציאלי-דמוקרטים היו בשלטון ואפשר להגיד שמאוד דאגו לעם. אני הלכתי לקבוצת סוציאליסטים. כל יום אחר הצהרים התאספנו שם. שיחקנו, טיילנו, עשינו פעולות רב-גוניות. בתנועה היה רוב נוצרים אבל לא הרגשתי שאני אחרת. השתלבנו, היו לנו חברים שם, הכול.

אצלנו בבית גרה משפחה מפולניה, הייתה להם בת שהייתה גדולה ממני ב-3 שנים. יום אחד היא אומרת לי, אולי את רוצה לגור אתי פעם? אני בשומר הצעיר. אנחנו נמצאים ברחוב זה וזה, בואי פעם להסתכל. אני אז הייתי בת 14 וחצי. קיבלתי את זה והלכתי אתה. קיבלנו שם הרצאות, ריקודים, טיולים. אני מאוד נתפסתי על זה ונשארתי שם. לאט-לאט נעשיתי מדריכה, הייתה לי קבוצה של ילדים יותר צעירים, הייתי בת כ-15, היו לי ילדים בני 13, לימדנו קורסים, למדנו קצת עברית ומה שמצחק שנתנו לי שם עברי. אז זה היה לי מוזר, כל פעם כשבאתי שאלו אותי איך קוראים לי ואני לא זכרתי את השם שנתנו לי. היה לי שם חבר, והייתי שם בערך 4-5 שנים. במקרה הכרתי מישהי שהלכה, גם כן בסביבתנו, לתנועת גורדוניה. היא שאלה אותי אם יש לי חשק לבוא אליהם פעם. לא תכננתי. הלכתי וראיתי שזה הרבה יותר קרוב למקום שגרתי. לשומר הצעיר הייתי צריכה ללכת כשעה, וכן היה לי מאוד קרוב. אז התחלתי ללכת לגורדוניה. ככה נשארתי בתנועת גורדוניה, פעמיים נסעתי להכשרה, וככה הכנתי את עצמי לעלות פעם ארצה ולהיות בקיבוץ ולעבוד בחקלאות. נורא נתפסתי לחקלאות אבל אז לא היה פשוט לקבל סרטיפיקט. בינתיים כבר הייתי בת 20-21, ואז ב-1938 היטלר נכנס לווינה. יום לפני זה עדה פישמן מיימון הגיעה לווינה לבחור 100 בנות למשקי הפועלות בארץ. גם אני הלכתי למבחן גם אני הייתי בין המאושרים – נבחנתי והתקבלתי למשק פועלות בפתח תקווה. ככה הייתי הראשונה במשפחתי שעזבה את ווינה. נסענו ברכבת לאיטליה. הנאצים נכנסו ושאלו ופחדנו, בסוף-בסוף הגענו לטריאסט ושם הצטרכנו לחכות לאניית מסע קטנה. היינו כשבוע ימים בטריאסט. היינו רק בנות. לבסוף הגיעה אנייה קטנטונת, היינו כשלושה שבועות בדרך. הכול היה לגאלי. באנו לתל אביב בספטמבר. לא היה לי אף אחד בארץ. גם לא היו לי מכרים, אבל הייתה לי חברה שהכרתי בדרך ונעשינו חברות. היה לה דוד בתל אביב, הוא גר בדיזנגוף, אני זוכרת שבדיזנגוף כבר היו כמה בתים. בווינה קיבלנו זריקה, והיה לנו חום, וכאן היה חמסין גדול, היה נורא קשה. אף אחד לא חיכה לנו. הורידו אותנו באמצע הים, בסירות קטנות. היינו מאושרים מכל שראינו. מה זה יהודים? זה שוטר יהודי? זה היה בשבילנו חוויות גדולות ששכחנו את הצרות ואת החום, ולא היה לנו כסף ושום דבר לא. אז איכשהו התגלגלנו לפתח תקווה. שם שיכנו אותנו באיזה צירף. כולנו חלינו מאיזה זבוב שקראו לו פאפדאצ'י. הוא תפס רק אנשים מערביים. היינו בהזיות, עם חום גבוה, והיה לנו נורא קשה. אבל לאט-לאט התרגלנו. במשק פועלות היה אסור ללבוש מכנסיים קצרים, הייתה לנו מדריכה שהקפידה. אבל הצלחנו עם הזמן להכניס קצת חופשיות. עבדנו קשה. אני בחרתי בגן-ירק. עבדנו מבוקר עד ערב, והרבה פעמים למדנו עברית משעה שבע עד תשע. אחר כך עבדנו לפעמים עד שש בערב. לאט-לאט התחלנו לאהוב את האווירה שם. היינו מאוד מסורות. בינתיים עלו גם אחרים מ"גורדוניה". הם הלכו ישר לקיבוץ, התחברו עם ההולנדים והלכו לנטעים, אני נשארתי שנתיים במשק פועלות. אני הייתי בקשר איתם, אבל היה לי לחץ מצד החברות ללכת אתן ל"העוגן". בשורה התחתונה העדפתי את גורדוניה מאשר השומר הצעיר והלכתי לנטעים. זאת הייתה החלטה שלי ובאתי לשם. לא היה לנו כסף. בינתיים משפחתי התפזרה באירופה, והם שלחו לנו קופונים שאותם מכרנו והשגנו כמה גרושים. גם בפתח תקווה לא היה לנו כסף ללכת העירה עם חצי גרוש. אז מכרנו את הקופונים והיה לנו לקנו גלידה פעם ב, או ללכת לסרט. אני זוכרת שהיה לי יום הולדת ותפרו לי חולצה יפה. אחר כך כל אחת שנסעה העירה לבשה לי את החולצה. עוד הבאתי אותה לחוליות. היינו מאוד מרוצים. כל יום שקמנו וראינו איך הכול גדל, היינו מאוד מסורים ומאוד חרוצים. בכל ערב ישבנו על יד רדיו אחד שהיה בחדר האוכל ושרנו. ולמדנו עברית. ורקדנו בינינו, רק בנות. היינו מאוד מרוצות, מכל דבר.

עזבתי את משק פועלות ועברתי לנטעים. בנטעים היו אלה שהיו אתי בקבוצת גורדוניה, וגם יותר מבוגרים. הם התחברו לקבוצה ההולנדית בנטעים. אני הקמתי גן-ירק. חוץ מזה עבדתי בעבודות חוץ. הצטרכנו לצאת ב-4 בבוקר כדי להגיע לגן הירק על יד בית עובד בשעה שש. אוכל – קיבלנו

סנדוויצ'ים. לא היה אוכל, אכלנו כל יום חלבה. חליתי שם בצהבת. שכבתי באוהל והייתי נורא חולה. היו זמנים מאוד קשים אבל התגברנו גם על זה. התמזל מזלי והייתי מעט מאוד זמן בנטעים, כי הראשונים כבר עלו לחולה. גם אני נורא רציתי כבר לעלות, הגליל העליון היה בשבילי משהו מיסטי. ככה תיארתי לי. נורא רציתי. באתי בסתיו 1940 לנטעים, ובאביב 1941 כבר עליתי לחולה. היו כאן 5 בחורים ושתי בחורות, נסעתי עם וילמה ועם האחים פרום, דרך תל אביב. היינו מוזמנים אצל האבא של הפרומים, הייתה להם דירה יפהפייה וקיבלנו אוכל. ערכו לנו שולחן שלא היכרנו דברים כאלה בארץ בכלל. זאת הייתה חוויה, ואחרי האוכל יצאנו באוטובוס לקריית שמונה. מה זה קריית שמונה? זאת הייתה חלסה. כמה בתים היו פה. בחלסה הלכנו ברגל. אף אחד לא חיכה לנו. אחר כך שלחו לנו עגלה. וראובן הראה לנו רחוק-רחוק שם אנחנו צריכים להגיע. כאן היה הליפט, איפה שבשילו, במחנה הישן איפה שהאבובים. חדר אוכל מצריף היה. וכמה אוהלים. אני כמובן גרתי באוהל. גם פה התחילו עם גן ירק ועבדתי. החלום שלי היה לעבוד בחוץ. כאן לא היו תנאים. אבל באתי לקראת הקיץ וזה לא היה נורא להתרחץ בבניאס, זה דווקא היה כיף. אני עבדתי בהתחלה לגמרי לבד, ובתנאים מאוד קשים. לאט-לאט התאספו אנשים והייתה כאן אווירה מאוד טובה, למרות שעבדנו מהבוקר עד הערב, ובקושי היה לנו אוכל. אבל בערב התאספנו על חתיכה קטנה של דשא ושרנו לילות. והצטרפנו לפעמים לשמור. כשהתקרבה המלחמה מאירופה יצאנו לשמור. אני זוכרת שיצאתי עם שני בחורים לגשר הישן, עוד לא היה גשר יוסף, שכבנו שם כל הלילה, ויותר מהערבים פחדתי מנחשים. כי שכבנו שם בחושך על סלעים ואבנים. זה היה נורא. ביום עבדנו ובלילה שמרנו. בתורנויות. לא כל לילה. אני זוכרת, זה כבר אחר כך התאספו אנשים. בהתחלה ניסינו גידולים, היו לנו כל מיני, תירסים, בוטנים, כרוב, תפוחי-אדמה, ובחורף הוציא את התפוחי אדמה ולהעמיס את הכרוב. אז עבדנו כבר כמה אנשים וזה היה איפה שעכשיו בית החרושת. שם היה גן הירק שלנו. אבל אף אחד לא חשב שחסר לנו, להיפך. שכחתי אבל בינתיים התחתנתי פה. באתי לכאן במאי 1941 ובאוגוסט באותה שנה התחתנתי עם צבי. הכרתי אותו פה, ראיתי אותו פעמיים, הוא ראה אותי יותר נכון, אני לא ראיתי אותו כל כך. ופה התקשרנו ובאוגוסט התחתנו. על יד המחנה הישן. שם. מרגלית הביאה לנו לחתונה שתי עוגות. היא באה הנה להיות קבועה והביאה לחתונה שתי עוגות. זה היה הכיבוד שלנו. הרב בא הנה, היה שמח מאוד. קיבלנו את הנוקטה. אז היה נשק בנוקטה, ולמעלה היה איתות, ואריה גל היה עולה הרבה, לא מטפס בחוץ אלא נכנס מבנים. זה היה... (צוחקת...) אבל זה היה משהו מיוחד שהיינו לבד. ונסענו לשלושה ימים לירושלים ובאנו חזרה והנוקטה היה כבר תפוס. בינתיים בנו את הבתים הראשונים, וגרנו בבתיים הקטנים האלה, בחדר, והייתי בהריון, ילדתי ובאתי הביתה. היה לי פרימוס בבית (שותף רווק) הוא כבר לא בקיבוץ. לא היה פשוט. היו לי כמה פרימוסים, אני שואלת את עצמי עד היום איך הגענו לזה? איך הסכמנו לזה? יש הרבה משקים שלא הסכימו וגם הסתדרו. לא רק זה, אלא שלפי תור גרנו יחד שתי משפחות, בחדר אחד! ואז קלטנו גרעין מהונגריה. גרנו בבית השביעי (קוסמטיקה). אז אנחנו יצאנו מהחדר והצטרפנו לעוד משפחה, ונתנו להם, לגרעין, את החדר שלנו. כך הבנו שצריך לקבל ולצערי הם עזבו את הקיבוץ וגם עזבו קיבוצים אחרים. אבל כך הבנו שמקבלים פה גרעין. הם עזבו לגליל המערבי. קיבלנו את זה, לא קיטרנו. בזמן שגרנו עם שתי משפחות הייתה לי קדחת ושכבתי שם עם קדחת, עם עוד משפחה. לא קיטרנו. לאט-לאט יצאנו מזה, קיבלנו שיכון יותר גדול וכל פריט שיכולנו להרשות לנו זה היה חג. אם זה שולחן, או כיסא, אחר כך פעם בשבוע היה סרט. עבדתי אז במטע שנים רבות, ארזתי במטע. כשקמתי בבוקר והיה לי נעים הבנתי שהערב יהיה סרט. זה היה משהו מיוחד. אי-אפשר להעביר את ההרגשה הזאת, היינו מאושרים. וככה עם כל דבר קטן שמחנו. לקחנו שק תפוחי אדמה, כיבסנו אותו, רקמנו אותו ושמונו על הרצפה. זה היה חג. אלבומים עשינו ביד. עד היום יש לי אלבום כזה. היה כיף לא נורמלי להיות שבע בשמירה על ילדים. לא לעבוד ובלילה רק לשמור. מה זה לשמור? זה רק שמירה. זה היה משבע בערב. לקלוף תפוחי אדמה, ולהכין ירקות ופירות לילדים ולהאכיל את השומרים ואת המבקרים ולכסות את הילדים. זה היה ממש שוויץ. מה לא עשינו. אבל זה היה בשבילנו כיף. אם לא צריך לקם בארבע בבוקר ולעבוד עד החושך זה ממש כיף. כמה שחיכינו ליום שישי, השבוע ממש זחל. מפחיד אותי היום כמה שבוע, חודש, שנה עובר מהר. כמה זה היה אז ארוך...

ארוך ויפה.

אני רוצה לספר קצת על העבודה במטע. אברי צור היה אחראי. אני עבדתי מעט מאוד בקטיף, ובעיקר באריזה. היה לנו כרם והיו לנו אפרסקים ותפוחים ואגסים. עבדתי שנים רבות עם שלומית, ומשה ר' היה אחראי. העבודה הייתה מאוד קשה, לא הייתה לנו מכונית מיון. לקחנו בוקס – ארגז מלא תפוחים, והוצאנו במהירות תפוח אחר תפוח לבדוק עם הוא נגוע, אם הוא קטן, אם הוא בסדר ומיד לעטוף.

הייתה עבודה מאוד מאוד קשה, היה גם חם מאוד, רפי ווינמן גם עבד, כילד, הוא היה עלם יפה, אני זוכרת. היו לנו עגלות עם טרקטור שהביא לנו כל פעם את הפרי. וארזנו את זה בצורה מאוד יפה, כמו שרואים היום בשוק. את התפוחים ארזנו בנייר, את האפרסקים חצי עטפנו וחצי השארנו כדי לחשוף את הצבע היפה. המון שנים עבדנו שם. המטע היה איפה שהיום שכון סקוויה. עבדנו כתשע שעות ללא ארוחה, הארוחה על חשבוננו. זה היה הרבה זמן אבל הזמן רץ מפני שהצטרכנו להיות מאוד מרוכזים. לא היה רדיו ולא יכולנו לקשקש הרבה אבל זה עבר במהרה. כמובן שהיינו מאוד עייפים וחיכינו שיהיה כבר שבת. זה היה המטע.

בבית לא היו לנו הרבה סידורים. לא היה לנו כמעט שום דבר. בגדים לא היו הרבה. כך שבכל זאת נשאר לנו קצת זמן אחרי שנחנו לשבת בערב קצת ביחד. היה הווי מאוד-מאוד נחמד. בינתיים נולדה הבת שלנו אז אני רוצה להגיד לכם איך זה בשבילנו. הייתה לנו מטפלת מאוד-מאוד קשוחה – מלכה (אנדרסון) היא עזבה אחר כך. אנחנו אפילו לא העזנו ללכת להסתכל בחלון. עד גיל חצי שנה היה לנו אסור לקחת אותם הביתה. רק להיניק היה מותר להגיע, היה לי טוב שהינקתי הרבה זמן, כך יכולתי לבוא בכל פעם שהינקתי. רק אחרי חצי שנה יכולנו לקחת אותה משש עד שבע בערב. לצערי לא ראיתי מתי התיישבה בפעם הראשונה, מתי קמה, הכול סיפרו לי. אם אני משווה את זה היום אני חושבת שבאמת הפסדנו הרבה מאוד. גם הבת שלי מצטערת היום שזה ככה היה. אני לא רוצה להגיד שאין לנו יחסים, שאין לה יחס אלי, אבל זה היה ממש הפסד שלנו. ולקחת ילד לנסיעה? זה בכלל, כשהייתה גדולה. אמנם לא היה לנו כסף ולא היה לאן לנסוע. אם אספר – הייתה כאן משפחה הולנדית שהבת שלהם הייתה אצלנו במשך שנים, הם הזמינו אותנו פעם לתל אביב לשלושה לילות, זה לא היה כל כך תענוג, למה? מפני שכל פרוסת לחם היו אומרים לנו כמה זה עולה. זה לא היה הכי יפה, אז אמרנו לשם כבר לא ניסע. זה היה זמנים קשים אבל לא יכולה להגיד שסבלנו מזה. קיבלנו את זה, נגיד. ככה זה.

התנאים השתנו. יונה נכנסה לגן, עם גננת פחות קשוחה. היה אפשר להגיד בוקר טוב, הילדים הרי ישנו בבית הילדים, לא ראינו אותם הרבה. אבל האווירה כבר הייתה לגמרי אחרת. יצחק פימנטל היה המורה בכיתה א, אחר כך שמעון קיבל את הכיתה של יונה. איש בלתי רגיל, עם ערכים, הוא ידע לחנך, לא רק להעביר להם ידע אלא גם לחנך. הוא גם ארגן את מסיבת בר המצווה. אני חושבת שחג הבר-מצווה היה החג הכי יפה שידענו לחגוג אצלנו. ראשית זה היה בעשר בבוקר, וזה כבר מבדיל את החג הזה מיתר החגים. כל הילדים באו לבושים חולצות לבנות והתיישבו מול ההורים והאורחים, זה היה בחדר האוכל הישן שלנו. הכול היה באינטימיות, בפשטות, עם עומק. כל מילה שהמורה בירך או אפילו סבא של אחד הילדים. לא רק אנחנו, גם הילדים לא ישכחו את החג שלהם. זה ממש היה חג שלהם. בצנעה אבל עם ערכים. בכלל כל האירועים, החגים ואירועי התרבות היו פחות לעין ויותר לתוכן. כולנו היינו פעילים, מי פחות או יותר, הכנו הכול אחרי יום העבודה. אף רגע לא חשבנו ללכת לסדר משהו באמצע העבודה. קודם עבדנו את השעות ובערב חופשיים לכל דבר. פורים למשל אצלנו זה שבועות. שבועות לפני זה כבר התחלנו לאסוף חומרים, אולי יש לך סרט, אולי מכנסיים? ארגנו הכול בעצמנו, אלה היו אירועים חברתיים. ישבנו ביחד, תכננו הופעות, לא ברגע האחרון בחמש דקות. היו הופעות שעבדנו עליהן שבועות. הכיף הכי גדול היו ההופעות. כל הצחוק והכול כבר היה אחרינו כשהצטרכנו להופיע. את חדר האוכל סידרנו. סידרנו לשוק, לאו"ם, כל מיני פרחים הבאנו מהבית ותלינו. כל אחד הצלחנו לשתף. עבדנו בקבוצות. לקחתי חברים שלא היו להם רעיונות ונתתי להם רעיונות ועבדתי אתם ובערב הזה כולם השתתפו. וכך היה ביתר החגים ומההתחלה. ידענו לתת לזה תוכן.